

4. Добосевич У. Б. Мова і стиль рукописних учительних євангелій кінця XVI – початку XVII ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 1997. – 18 с.
5. Зелінська О. Ю. Стилістичні особливості проповіді Петра Могили «Хрест Спасителя і кожної людини» // Українська історична та діалектна лексика: Збірник наукових праць. Вип. 5. – Львів, 2007. – С. 308–317.
6. Історична граматики української мови / Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинько І. І. – К.: Вища школа, 1980. – 319 с.
7. Історія української мови. Синтаксис. – К.: Наукова думка, 1983. – 503 с.
8. Купчинський О. Мова "Казання" Мелетія Смотрицького на похорон отця Леонтія Карповича 2 листопада 1620 року // Записки НТШ. Т. CCXLVI. Праці філол. секції. – Львів, 2003. – С. 219–245.
9. Павлова І. Г. Слово як семантико-функціональна одиниця в структурі української проповіді: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2005. – 19 с.
10. Чепіга І. П. «Ключ розуміння» Іоанікія Галіятовського – видатна пам'ятка української мови XVII ст. // Галіятовський І. Ключ розуміння / Підгот. до видання І.П. Чепіга. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 5–51.
11. Чепіга І. П. Початки барокового проповідництва в українському письменстві // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 25–29.
12. Чепіга І. П. Учителні євангелія як жанр ораторського проповідницького мистецтва // Мовознавство. – 1995. – № 6. – С. 39–47.
13. Чуба Г. Мовні засоби впливу на слухача в українських учительних євангеліях кінця XVI ст. // Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції. Київ, 5–6 жовтня 2000 року. – Л.: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 449–461.
14. Чуба Г. Структурно-стилістичні особливості Учителних Євангелій другої половини XVI – XVII ст. // Волинь – Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Вип. 10. – Житомир, 2003. – С. 141–149.
15. Чуба Г. В. Лінгво-текстологічний аналіз учительних євангелій другої половини XVI – XVII ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 1997. – 18 с.

С. Ю. Ілїніч

СИНТАКСИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПОСИЛАНЬ У СТРУКТУРІ ЗАКОНОДАВЧОГО ТЕКСТУ

Одним із базових синтаксичних параметрів законодавчого тексту виступає стандартизованість формальної структури закону, що виявляється у мовному консерватизмі тексту, функціонуванні сталих форм вираження думки. На макрорівні стандартизованість виявляється у бланковості, формальній однотипності загальної структури документа. На мікрорівні – у функціонуванні типових моделей речення та окремих його компонентів. Зокрема, значне тяжіння до стандартизованості змістової та синтаксичної структури речення виявляють так звані законодавчі посилання.

Мета статті – охарактеризувати один із компонентів системи синтаксичних параметрів законодавчого тексту – синтаксичну структуру законодавчих посилань.

Об'єкт дослідження – законодавчий текст як базовий репрезентант мови права і жанровий різновид законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови.

Предмет дослідження – синтаксична структура законодавчих посилань у законодавчому тексті.

Матеріал дослідження: українські законодавчі тексти – тексти Конституції, чинних кодексів законів України, деяких законів, прийнятих після 1991 р. (загалом понад 200 найменувань, бл. 5000 сторінок суцільного тексту).

Посилання – це використання у тексті інформації, що належить інформанту, з вказівкою на джерело мовлення. Ця вказівка може бути загальною (*кажуть, як учить народна мудрість* та ін.) або конкретною (*за словами Президента України, як каже моя мати*, [Загнітко, 1995, с. 34] та ін.).

Уживання посилань у текстах різних функціональних стилів значно варіюється за частотністю, структурою, змістовим наповненням, ступенем стандартизованості і регулярності відтворення сталих синтаксичних структур.

У художньому та публіцистичному стилі посилання використовують факультативно, тому їх частотність у таких текстах низька. У художньому тексті посилання оформлюється як експліцитна або імпліцитна структура. Експліцитне посилання реалізує вставлена або вставна конструкція, причому вставна конструкція підкреслює поширеність, стандартність певної думки: *Голосу не подавав, кажуць, ніколи і схожий був на вивернутий чорним хустром угору кожух* (О.Довженко); а вставлена конструкція вказує на джерело мовлення, тобто виконує конкретно-інформативну функцію: *Це ж ґрунт, це капітал, як казав Корній* (У.Самчук). Імпліцитне посилання виступає у формі художнього тропу – алюзії і виконує естетичну функцію: *Хіба їй можна одцїєсти, Коли зоря горить рожєва, Коли шумлять-дзвенять світи Від рику раненого лева, Лисиці брешуть на щити І кличе див поверху древа!* (М.Рильський) – посилання на "Слово о полку Ігоревім".

У публіцистичному стилі посилання виконують інформативну функцію, вказуючи на джерело мовлення: *Як зазначив генеральний директор ТОВ "ЕМ Україна" Дмитро Бірюков, програма впровадження ЕМ-технологій – важливий чинник у відновленні та охороні навколишнього природного середовища...* (Вінниччина, 20.02.2009 р. с. 2), а також виступають засобом ретроспекції або рідше проспекції у періодичній пресі, пов'язуючи новий матеріал з уже опублікованим за допомогою конструкцій типу *за матеріалами статті..., як публікувалось у статті...*

У науковому стилі посилання виступають неодмінним атрибутом тексту, виконують функцію інформативної лакуни (відсилають до певної ідеї, концепції, вчення) і фіксують авторство певного наукового висновку чи ідеї. Для наукового тексту встановлена строга стандартизовано-схематична форма посилання з точною вказівкою на джерело інформації: *Дискусійними питаннями залишаються статус відтінків конотата (розмежовують логіко-предметні й емотивні семи або конотемати* [Шаховський 1987, 85] ... [3, с. 93].

У діловому мовленні посилання на закон використовуються у різних типах юридичних документів [2, с. 108-109], однак призначення посилань у жанрових різновидах офіційно-ділового стилю відмінне.

Так, у адміністративно-канцелярських і судово-процесуальних текстах посилання на закон "з семантичного погляду відображають мотивування прийнятого рішення, процес прийняття рішення або розкривають характер дії, а з функціонального – узагальнюють або конкретизують подієву чи констативну інформацію в документі" [1, с. 11], а у

законодавчих текстах посилання на закон служать засобом компактності викладу, уникнення зайвих повторів (вказують на певну правову норму, не називаючи її). Так, у тексті процесуального документа переважають точні посилання на певну статтю або пункт статті відповідного законодавчого акту: *За таких обставин ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню з направленням справи на новий розгляд з підстав, передбачених ч. 2 ст. 336, ст. 340 ЦПК України* (Ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України "Про правомірність дій посадових осіб державної виконавчої служби" від 02.04.2003). У законодавчому тексті переважають загальні посилання, що співвідносять певну правову норму з іншими законодавчими актами, що регулюють відповідну сферу соціальних відносин. *Строки, встановлені у цьому Кодексі, обчислюються відповідно до Цивільного кодексу України* (п. 1 ст. 12 Сімейного кодексу України).

Помітно відрізняється і характер оформлення та структура законодавчих посилань у різних підстилях офіційно-ділового стилю: у посиланнях на закон у основній частині судово-процесуальних та у адміністративно-господарських документах, підзаконних актах, крім власне вказівки на нумераційні реквізити мінімального формально-структурного компонента, що містить відповідну норму права, часто включають пряму цитату або короткий виклад змісту відповідної правової норми, особливо, якщо цитують Конституцію України [2, с. 109]. Для законодавчих текстів пряме чи непряме цитування не характерне.

У законодавчому тексті посилання полегшують сприймання правової норми, відділяючи додаткову інформацію від основної, сприяють встановленню єдиного контексту функціонування норм права всередині законодавчого акту, пов'язують правові поля різних нормативно-правових актів. Із лінгвістичного погляду посилання на інші законодавчі акти сприяє досягненню компактності викладу, уникненню зайвих повторів і у межах одного законодавчого тексту виступає засобом формування єдиного континууму твору.

Посилання на закон у законодавчому тексті, на відміну від художнього та публіцистичного текстів мають більш загальний характер і відзначаються високим ступенем стандартизованості.

Дослідження показало, що у законодавчих текстах використовується розгалужена система різнофункціональних посилань на закон, причому кожен тип посилань має чітко фіксовану, стандартизовану синтаксичну форму. За способом синтаксичного оформлення і функціями у законодавчому тексті ми виділили кілька типів посилань на закон, що використовуються переважно у законодавчому тексті і виступають одним із компонентів його синтаксичної структури:

1. Експліцитні, або означені посилання на закон. Експліцитні посилання на закон – це посилання на конкретну законодавчу норму з вказівкою нумераційних реквізитів мінімального структурного компонента, що містить відповідну норму права. Експліцитне посилання у законодавчому тексті використовується в межах одного законодавчого акту для уникнення повторення чи ускладнення правової норми додатковими елементами. Експліцитне посилання містить обов'язкову вказівку на поточний законодавчий акт (*ця Конституція, цей Кодекс, цей Закон*) або його частину (*ця стаття, цей розділ*): *Ця ухвала виносить з додержанням вимог статті 86 цього Кодексу; Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, а у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, – судом* (Конституція України, абз. 4 ст. 81).

На відміну від інших типів юридичних документів, експліцитне посилання у законодавчому тексті не використовується у функції мотивації, а також для посилання на інші законодавчі акти, ніколи не деталізується прямою чи поширеною непрямою цитатою відповідного положення законодавчого акту, на який посилаються.

Експліцитне посилання на закон у законодавчому творі виступає одним із засобів формування континууму законодавчого твору і служить для контактного та дистантного зв'язку складних синтаксичних єдностей у межах суцільного тексту, порівняйте:

1. Прийняття робіт може здійснюватися після попереднього випробування, якщо це передбачено договором будівельного під'яду або впливає з характеру робіт. У цьому випадку прийняття робіт може здійснюватися лише у разі позитивного результату попереднього випробування (п. 5 ст. 882 Цивільного кодексу України);

2. Кредитор також вважається таким, що прострочив, у випадках, встановлених частиною четвертою статті 545 цього Кодексу (п. 1 ст. 613 Цивільного кодексу України).

Структура вказівних компонентів у обох випадках ідентична: це словосполучення, головний компонент якого виражений субстантивом – родовим поняттям (переважно словом релятивної семантики), а залежний компонент – атрибутивом із вказівною семантикою. Основна відмінність – у способах вираження атрибутива. При контактному зв'язку речень всередині складної семантичної єдності у функції дійктичного атрибутива виступає займенниковий прикметник з вказівною (*цей*), означальною (*такий, весь, жоден*), неозначеною (*будь-який*) семантикою. При контактному або дистантному зв'язку складних семантичних єдностей, виражених авторсемантичними реченнями, у функції дійктичного атрибутива виступає дієприкметниковий зворот або рідше під'ядна означальна предикативна частина, головний субстанціальний компонент якої виражений відносним займенником *який* або *що*, а головний предикативний компонент – складеним присудком з іменною дієприкметниковою частиною.

Експліцитне посилання на закон у законодавчому тексті формує дві регулярні моделі вживання:

1. Модель "посилання у функції вставленої конструкції з адвербіальним значенням" менш частотна і використовується у випадку, якщо законодавець, посилаючись на певну законодавчу норму, частково окреслює її зміст. Експліцитне посилання у формі вставленої конструкції з адвербіальним значенням виражається найчастіше сполученням похідного прикметника та іменника:

1) *відповідно до + іменник* у формі родового відмінка із залежними словами: *відповідно до вимог статті 272 цього Кодексу* (ст. 266 Морського кодексу України); *відповідно до положень частини другої цієї статті* (ст. 267 Морського кодексу України); *відповідно до статті 391 цього Кодексу* (ст. 324 Морського кодексу України);

2) **згідно з + іменник** у формі орудного відмінка із залежними словами: *згідно з положеннями частин п'ятої – десятої статті 257 цього Кодексу* (ст. 257-1 Морського кодексу України); *згідно з цією статтею* (ст. 267 Морського кодексу України);

3) **у відповідності з + іменник** у формі орудного відмінка із залежними словами: *у відповідності з положеннями статей 476, 477 та 478 цього Кодексу* (ст. 494 Цивільного кодексу УРСР).

Частотність уживання зазначених форм варіюється у різних типах законодавчих актів: найбільш частотною у всіх типах законодавчих текстів виступає форма *відповідно до + іменник...*, менш частотна форма *згідно з + іменник*, а форма *у відповідності з + іменник*, притаманна для законодавчого тексту радянської епохи (пряма калька з російського *в соответствии с ...*), у сучасному законодавчому тексті архаїзувалася і майже не зустрічається.

Заміщення позиції іменника із залежними словами у відповідній іменниково-прийменниковій сполучі залежить від ієрархічного рівня елемента структури законодавчого тексту (стаття, глава, розділ, книга), що містить відповідну правову норму. Інваріантним значенням для цієї моделі словосполучення виступає іменник – назва великого за обсягом елемента структурної організації законодавчого тексту (*частина, книга, розділ, глава, параграф, стаття*) із залежними атрибутивним компонентом, вираженим числівником (у постпозиції – *статті 245*), та об'єктивним компонентом, вираженим словосполученням *цієї Конституції, цього Кодексу або цього Закону*. Ця стандартизована модель словосполучення може спрощуватися, якщо законодавець посилається на структурний елемент поточної статті (*відповідно до цієї статті, згідно з цією статтею*), або ускладнюватися нанизуванням іменників у родовому відмінку із залежними числівниковими чи займенниковими компонентами, якщо посилання стосується інших елементів структурної організації законодавчого твору (*відповідно до підпункту 3 пункту 8 статті 345 цього Кодексу; згідно з частиною 8 статті 45 цього Закону*). Ще одним варіантом ускладнення інваріантної синтаксичної моделі цього типу експліцитного посилання, є уживання у словосполученні іменників з синонімічного ряду, інваріантом якого виступає лексема *норма* (*притис, засади, положення, вимоги, правило* та ін.): *відповідно до вимог статті 345 цього Кодексу, згідно з положеннями частин п'ятої – десятої статті 257 цього Кодексу*, що надає тексту виразної офіційності.

2. Модель "посилання на закон у формі конструкції з атрибутивним значенням" має високу частотність у законодавчому тексті і використовується у випадках, коли законодавець не називає правової норми, а вказує на неї через відсилання до певної статті або її частини. Функцію атрибутивного компонента виконує найчастіше узгоджене поширене відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, або підрядна означальна предикативна частина. Посилання на закон з атрибутивним значенням у реченні синтаксично залежить від абстрактного іменника з релятивною семантикою або термінологізованого сполучення слів, що позначає родове або збірне поняття: *строк, порядок, випадок, витрати, дія, заходи, режим, умови, інформація, гарантії, вимоги, кошти, завдання, види, операції, положення, повідомлення, схеми, товари, документація, алкогольні напої, тютюнові вироби, транспортні засоби* та ін. центральним елементом такого посилання виступає релятивний дієприкметник, утворений від дієслова на позначення мислительних процесів: *визначений, позначений, зазначений, встановлений, передбачений, викладений, названий* з обов'язковим локативним компонентом на позначення відповідного структурного елемента законодавчого акту з усіма атрибутами, описаними вище: *умови, викладені у частині 1 цієї статті; гарантії, зазначені у частині 3 цієї статті; строк, передбачений статтею 67; митний режим, не передбачений ч. 1 цієї статті* та ін.

Імпліцитне, або загальне посилання не містить вказівки на структурні реквізити відповідної правової норми, а просто відсилає адресата до певного нормативного акту, у якому означено відповідні правові норми. Потреба у загальних посиланнях на інші нормативні акти виникає у кількох випадках: 1) якщо в іншому нормативному акті детальніше прописані заборони або обмеження на застосування поточної правової норми; 2) якщо коло суспільних відносин, окреслених у поточному законодавчому акті, регулюється різними нормативно-правовими актами; 3) якщо поточна норма дублює, частково повторює або уточнює чи деталізує іншу правову норму, прописану у нормативному акті, що має вищу юридичну силу.

Загальне посилання може використовуватися у межах одного законодавчого акту для уникнення повторення комплексу правових норм, що розміщені у різних частинах законодавчого тексту, тоді для посилання використовуються словосполучення *ця Конституція, цей Кодекс, цей Закон, ця стаття, цей розділ: Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними* (абз. 1 ст. 22 Конституції України).

За допомогою загального посилання можуть встановлюватись зв'язки також між різними нормативними актами: *Цей Закон відповідно до Конституції України визначає правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, порядок оскарження рішень з питань громадянства, дії чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб* (преамбула Закону України "Про громадянство").

Отже, широке використання посилань у законодавчому тексті, з одного боку, становить необхідний компонент синтаксичної структури документа, а з іншого, дозволяє відмежувати законодавче посилання від наукового та посилання на законодавчі акти, що використовується в інших підстилях офіційно-ділового стилю. Законодавче посилання виявляє високий ступінь стандартизованості і виступає у засобом лаконізації викладу та створення єдиного законодавчого континууму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губасва Т.В. Грамматико-стилистические особенности юридических текстов (Процессуальные документы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. / Губасва Тамара Васильевна. – Баку, 1984. – 24 с.
2. Красницька А.В. Юридичні документи: Техніка складання, оформлення та редагування: Посібник. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 528 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Дозвілля – К., 2008. – 712 с.